

Matbaası), s. 5; a.mlf., *Mısır Niyâzî Divânı Şerhi* (nşr. Mahmut Sadettin Bilginer), İstanbul 1976, s. 131; Münîrî Belgradî, *Silsiletü'l-mukarrebîn*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2819, vr. 139^b-141^a; Bursalı Mehmed Tâhir, *Menâkıb-ı Şeyh Hoca Muhammed Nûrî'l-Arabî* (Külliyât içinde), İSAM Ktp., yazma, nr. 82588, s. 473-509; *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, I, 552-556; *Tomar-Melâmîlik*, s. 24-106; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 260-285, 289; Abdülbâkî [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 233, 276, 277; a.mlf., *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1969, s. 262-267; Ahmed Refik [Altınay], *Râfîzîlik ve Bektaşîlik*, İstanbul 1932, s. 17, 24-25; Tayyib Okç, "Quelques documents inédits concernant les hamzavites", *Proceeding of the Twenty Second Congress of Orientalists* (haz. Zeki Velidi Togan), Leiden 1957, II, 279-286; Yusuf Ziya İnan, *Seyyidü'l-Melâmî Muhammed Nûrî'l-Arabî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, İstanbul 1971, s. 30-31, 71, 74, 79-83; a.mlf., 20. Asırda Bir Vahdet-i Vücûd Öğretisi: *Melâmet ve Tarikatlar*, İstanbul 2000, s. 287, 295, 298; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihî*, İstanbul 1974, II, 64-66, 466; Sabri F. Ülgener, *Dünnü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din*, İstanbul 1981, s. 80-87; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983, s. 85-86, 196; Baki Yaşar Altınok, *Hacı Bayram Veli Bayramîlik Melâmîler ve Melâmîlik*, Ankara, ts. (Oba Kitabevi), s. 236-269; Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, *H. Pir Seyyid Muhammed Nûr el-Melâmî el-Arabî: Hayatı, Şahsiyeti ve Bazı Tasavvufî Görüşleri*, İzmir 2001; Osman Türer, "Melâmîliğe Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, XXXIX (1985), s. 25-51; Mustafa Kara, "Melametiye", *İFM*, XLIII/1-4 (1987), s. 561-598; Ahmet Yaşar Ocak, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Mesianik Hareketlerinin Bir Tahlil Denemesi", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihî Kongresi-Tebliğler*, Ankara 1990, s. 817-825; a.mlf., "Bünyâmin Ayaşı ve Bayramî Melâmîliği", *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşı*, Ankara 1993, s. 15-19; a.mlf., *Osmanlı Toplumunda Zindıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 251-313; a.mlf., "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî", *Osm.Ar.*, X, İstanbul 1990, s. 49-58; a.mlf., "XVI.-XVII. Yüzyıllarda Bayramî (Hamzavî) Melâmîleri ve Osmanlı Yönetimi", *TTK Belleten*, LXI/230 (1997), s. 93-110; a.mlf., "Kutb ve İsyânı Mehdiçi (Mesianik) Hareketlerinin İdeolojik Arkapları Üzerine Bazı Düşünceler", *Toplum ve Bilim*, sy. 83, İstanbul 2000, s. 48-55; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulema (XVI. yüzyıl)*, İstanbul 2000, s. 167-178, 286-300; Halil İnalıcı, *Osmanlı İmparatorluğu: Klâsik Çağ: 1300-1600* (trc. Ruşen Sezer), İstanbul 2003, s. 200-202; Hamid Algar, "The Hamzeviye: A Deviant Movement in Bosnian Sufism", *IS*, XXXVI (1997), s. 2-5; Rüya Kılıç, "Bir Tarikatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler", *Tasavvuf*, sy. 10, Ankara 2003, s. 251-270; Nihat Azamat, "Abdülkadir-i Belhî", *DİA*, I, 232; a.mlf., "Hamza Bâli", a.e., XV, 502-505; a.mlf., "İdrîs-i Muhtefî", a.e., XXI, 489-491.

DİA

MÉLANGES de l'INSTITUT DOMINICAIN d'ÉTUDES ORIENTALES du CAIRE

Kahire'de
1954 yılında beri yayımlanan
ilmî dergi.

Institut Dominicain d'Études Orientales du Caire, 1928 yılında A. Jaussen'in Kahire'de kurduğu Dominiken Manastırı bünyesinde yer alan ve kilise yetkililerince şarkiyat araştırmalarına katkı sağlaması istenen bir merkez olup araştırma alanları Mısır, Arap dünyası ve İslâm dinidir. Bilimsel çalışmaları Dominiken Manastırı'ndaki din adamları tarafından yürütülen enstitünün temel faaliyetlerinden biri konu edinilen medeniyet ve kültürlerin felsefî ve dinî cephelerinin incelenmesidir. Dikkatlerini bilhassa Arap dünyasının düşünce ve doktrin tarihine, şu andaki durumuna ve Batı ile ilişkisine teksif etmişlerdir. Enstitünün özellikle önem verdiği bir faaliyet alanı da eski ve modern Mısır'ın tarihi, doktrini ve kültürüydü. Ayrıca İslâm'ın kaynakları, teolojisi ve tasavvufu üzerine araştırmalar yapılırken müslüman entelektüellerle diyaloga önem verilirdi (Anawati, V, 1736).

Enstitü, kendi programları çerçevesinde Georges C. Anawati ve Louis Gardet'nin ortaklaşa hazırladıkları *Introduction à la théologie musulmane* (Paris 1948), Anawati'nin *Essai de bibliographie avicennienne* (Kahire 1950), J. Jomier'nin *Bible et Coran*'ı gibi eserleri yayımlamış, Arapça öğrenmek ve ilgili alanlarda uzmanlaşmak isteyenlerin yetişmesiyle meşgul olmuş ve *Mélanges de l'institut dominicain d'études orientales* (MIDEO) dergisini çıkarmaya başlamıştır. Önceleri yılda bir cilt olarak yayımlanan dergi daha sonra düzensiz çıkmaya başlamış, ancak iki veya üç yılda bir cilt yayımlanabilmiştir (XXIV. cildi 2000 yılında çıkmıştır).

Mélanges de l'institut dominicain d'études orientales du Caire enstitünün kuruluş gayesine uygun olarak üç alanda faaliyet göstermektedir. Öncelikle Dominiken araştırmacılarından teşekkül eden bir ekibin faaliyeti olduğu ve araştırma alanları dinî ve felsefî konulara yönelik bulunduğundan genel anlamda Arap dünyasındaki düşünce tarihine özel bir katkı sağlama çabasıdır. İkinci olarak eski ve modern Mısır'ın tarihi, doktrinleri ve kültürel problemleri ele

alın işlemektedir. Nihayet dergi genel anlamda müslümanların düşüncelerini tanımak, bu konuda derinleşmek, Mısır'daki kültürel akımlarla ilişki kurmak, kendi uzmanlık alanlarındaki Arap meslektaşları hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere yardım etmek amacındadır. Derginin ilk on üç sayısı Kahire'deki Dârü'l-maârif, 14-18. sayılar Beyrut'taki Librairie au Liban tarafından yayımlanmıştır, 19. sayıdan itibaren bu faaliyeti Editions Peeters yürütmektedir. Derginin ilk on üç sayısının indeksini J. M. Fiey hazırlamıştır (Beyrouth 1980).

Dergide yazıları çıkanlar arasında Georges C. Anawati, Ferid Cebr, Jacques Jomier, de Beaurecueil, D. J. Boilot, İbrâhim Medkûr, Guy Monnot, A. Cortabarra ve E. Platti gibi araştırmacılar anılabilir. Dergide Kur'an ve Kur'an'daki bazı temel kavramlar, Fahreddin er-Râzî, Tantâvî Cevherî, M. Reşid Rızâ gibi müfessirler, Mısır'daki tefsir çalışmaları, tasavvuf, Halvetiyye, Rifâiyye ve Şâzeliyye gibi tarikatlar, kelâm ve felsefeye dair meseleler, ayrıca Kindî, Bîrûnî, Gazzâlî gibi şahsiyetler ve muhtelif dinlerle ilgili makaleler yanında Mısır'da yayımlanan Arapça eserlerin bibliyografyası, kitap tanıtımları yer almaktadır. Bunun yanında ilk sayısından itibaren Mısır'daki ilmî ve kültürel faaliyetlere de dergide yer verilmiştir. Dergi çeşitli dinî konularda hristiyan bakış açısını yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

MIDEO, I-XXIV (1954-2000); G. C. Anawati, "Institut dominicain d'études orientales", *Catholicisme*, V, 1736-1737.

ÖMER FARUK HARMAN

MÉLANGES de l'UNIVERSITÉ SAINT JOSEPH

Beyrut
Saint Joseph Üniversitesi tarafından
çıkarılan dergi.

Saint Joseph Üniversitesi, Cizvitler'ce (Society of Jesus) Lübnan'da papaz yetiştirmek amacıyla kurulan bir öğretim kurumunun 1875'te üniversite statüsü kazanmasıyla oluşmuş, 1881'de papalık tarafından onaylanmış, felsefe ve teoloji alanında Roma Gregorien Üniversitesi gibi lisans ve lisans üstü eğitim verme yetkisi almış, aynı yıl bünyesinde bir ilâhiyat fakültesi açılmıştır. Diğer fakültelerle daha da genişleyen üniversitede 1902 yılında

Faculté Orientale öğretime başlamış, I. Dünya Savaşı'nda kapanan fakülte 1937'de Institut de Lettres Orientales adıyla yeniden faaliyete geçmiş, Arapça, Süryânîce, İbrânîce gibi klasik Sâmî dillerle Kıbtî ve Habeş dillerinde, ayrıca bölgenin tarih ve coğrafyası ile Doğu arkeolojisi ve epigrafisi alanlarında öğrenci yetiştirmiştir. Fakülte, 1906'da *Mélanges de la faculté orientale de l'université Saint Joseph* adıyla *el-Meşriḳ* dergisinin yayınlarını tamamlayacak bir dergi çıkarmaya başlamış, dergi sekizinci sayıdan itibaren (1922) *Mélanges de l'université Saint Joseph* adıyla yayımına devam etmiştir.

Mélanges de la faculté orientale 1906-1913 yılları arasında altı cilt sekiz sayı olarak neşredilmiştir. VII. cilt 1914-1921 tarihini taşımaktadır. Sekizinci sayıdan itibaren *Mélanges de l'université Saint Joseph* adını alan derginin bazan bir yıl içinde sekiz sayı, bazan da altı yılda bir sayı (cilt) olmak üzere toplam elli beş cilt halinde çeşitli sayılarıyla yayımı devam etmiştir. Derginin 1997-1998 yıllarına ait LV. cildi 2002 yılında basılmıştır.

Gerek *Mélanges de la faculté orientale* gerekse *Mélanges de l'université Saint Joseph*, Lübnan ve Ortadoğu merkez olmak üzere Yakındoğu ve Anadolu'yu filoloji, arkeoloji, tarih, coğrafya ve dinler tarihi açısından incelemektedir. Dergide filoloji alanında İbrânîce, Arapça, Kıbtîce, Habeşçe, Türkçe ve Grekçe konusunda araştırmalar, Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi uzmanı Paul Joüon'un makaleleri, ayrıca Eski Ahid hakkında metin tenkidi çalışmaları yer almaktadır. Arkeolojiyle ilgili olarak prehistorik, Doğu, Grek-Roma, hristiyan ve Anadolu arkeolojilerine dair makaleler bulunmaktadır. Bunlar arasından L. Speleers, Rene Mouterde, A. Malon'un Suriye ve Filistin'le, Jenphanion'un Anadolu arkeolojisiyle ilgili makaleleri zikredilebilir. Derginin yazarları için Suriye ve Arap tarihi başlıca inceleme alanıdır. Cizvit rahip Henri Lammens'in Muâviye ve Yezîd dönemi yönetimi (I-II, IV), ayrıca İslâm'dan önceki Mekke ve Tâif'le (VIII/4, IX/3) ilgili müstakil çalışmaları bu çerçevede yer alır. Dergide Suriye, Arap ve Anadolu coğrafyasına dair yazılar da bulunmaktadır. Diğer taraftan Eski ve Yeni Ahid'in metin tenkidi, kilise tarihi, İslâm-hristiyan karşılaştırmaları ve dinler tarihiyle ilgili makaleler de dikkat çekmektedir. Derginin önemli bir bölümünü de katalog çalışmaları oluşturmakta, Luvîs Şeyho'nun (Louis Cheikho) Bibliothèque

Orientale'deki yazma eserlere, özellikle İslâm-hristiyan polemiklerine dair katalog çalışmaları (XIV, 41-106) önemli bir yer tutmaktadır.

Dergide *Kitâbü'n-Na'am ve'l-be-hâ'im*, Buhtürî'nin *Kitâbü'l-Hamâse'si* (III [1909], s. 556-712; IV [1910], s. 1-196; V [1911], s. 37-70), Ali b. Rabben et-Taberî'nin *er-Red'ale'n-Naşârâ'si* ile (XXXVI, 113-148) İbn Haldûn'un *Şifâ'ü's-sâ'il li-tehzîbi'l-mesâ'il* (XXXV, 1-156), Fârâbî'nin *Kitâbü'l-Haṭābe* ve Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *Kitâbü'l-Lüma' fi uşûli'l-fıkh* adlı eserleri ya neşredilmiş veya haklarında bilgi verilmiştir. Ortaçağ'da Latinler'in tanıdığı müslüman filozoflar konusu Maurice Bouyges tarafından ele alınmış, Aristo'nun metafiziğinin metin tenkidi yapılmıştır (VIII/1, IX/2, XXVII. ciltler). Dergide ayrıca Palmir ve Kudûs gibi yerlerle ilgili araştırmalar yer almaktadır. Derginin yayın kadrosunda Doğu konusunun önemli otoriteleri bulunmaktadır. Luvîs Şeyho, Henri Lammens, Maurice Bouyges, Rene Mouterde, Maurice Durand bunlardan bazılarıdır; son ikisi için hâtıra sayıları çıkarılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mélanges de la faculté orientale ve Mélanges de l'université Saint Joseph dergilerinin koleksiyonları; H. Jalabert, "St. Joseph University (Beirut)", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, XII, 902.

ÖMER FARUK HARMAN

MELE' (المَلَأ)

Peygamberlere karşı çıkan gruplardan bazılarını ifade etmek için kullanılan bir Kur'an tabiri.

Sözlükte "dolmak, doldurmak; yardım etmek, danışmak" mânalarına gelen *mel'* kökünden türemiş bir isim olan *mele'* kelimesi "bir görüş ve bir inanç etrafında bir araya gelen topluluk, toplumun ileri gelenleri, seçkinler, fikir danışılan ve görüşleri alınan kimseler" anlamına gelmektedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ml'e" md.; *Lisânü'l-Arab*, "ml'e" md.). Fahreddin er-Râzî, Kur'an-ı Kerim'de *mele'*in, kendilerini peygamberlerin karşısına koyan seçkin kimseleri ifade ettiğini, bunların topluluk içinde en önde yer almaları, heybetli görünüşleriyle göz doldurmaları sebebiyle bu şekilde adlandırıldığını belirtir (*Mefâtiḥu'l-gayb*, VI, 170). Kur'an'da aynı zamanda fikir danışılan kimseleri ifade eden *mele'* kelimesi, çoğu

Hz. Mûsâ ve Firavun'dan bahseden âyetlerde olmak üzere özellikle peygamber kıssalarında otuz yerde geçmekte (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ml'e" md.) hadislerde de kelimenin aynı anlamlarda yer aldığı görülmektedir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ml'e" md.). Kur'an'da *mütref* (refah yüzünden şımarıp azmış) (el-İsrâ 17/16), *sâdât ve küberâ* (liderler ve ileri gelenler) (el-Ahzâb 33/67) tabirleri de *mele'* kavramına yakın mânalarda kullanılmıştır. Peygamber kıssalarının dışında iki âyetten geçen "el-mele'ü'l-a'lâ" (yüce topluluk) ifadesi (es-Sâffât 37/8; Sâd 38/69) melekler âlemi olarak yorumlanmıştır.

Kur'an'da *mele'* kelimesi sahip oldukları zenginlik, soyluluk, sosyal statü gibi maddî imkânlarla aldanarak hak dine ve onun peygamberine karşı mücadeleye girişen, inananlara zulüm ve baskı uygulayan inkârcı liderler hakkında zikredilmiş; bunların, bâtıl inançları ve haksız menfaat hesapları uğruna, kendilerine gönderilen peygamberlerin getirdikleri yeni inanç esasları ve değerler doğrultusunda toplumda gerçekleştirmek istedikleri değişimi engellemeye çalıştıkları vurgulanmıştır. Bazı âyetlerde kelimenin olumsuz bir anlam yüklenmeksizin "kendilerine danışılan kimseler" mânasında kullanıldığı da görülür (meselâ bk. Yûsuf 12/43; en-Neml 27/29, 32, 38). Âyetlerin çoğunda ise anılan gruplar inkârcı (el-Mü'minûn 23/33-38), Kibirli (el-A'râf 7/75, 88), zalim (el-A'râf 7/103; Yûnus 10/83), küçümseyici (Hûd 11/27), zenginliklerinden dolayı şımarıp azgınlaşan (Yûnus 10/88; el-Kasas 28/32), inatçı (Sâd 38/6) ve alaycı (Hûd 11/38) şeklinde nitelendirilmiş, bunların atalarının bâtıl inançlarına sıkı sıkıya bağlı oldukları (el-Mü'minûn 23/24-25), peygamberi ve ona inananları tehdit ettikleri (el-A'râf 7/88, 90) ifade edilmiştir.

Mele' kelimesinin geçtiği âyetlerden anlaşıldığına göre peygamberlerin toplumlarını uyarma ve dine davet sürecinde kurulu düzeni ellerinde bulunduran varlıklı ve imtiyazlı kişilerden oluşan gruplar, iktidar güçlerini kaybetme ve bazı imtiyazlardan mahrum kalma korkusuyla hareket ederek sahip oldukları otoritenin hak din ve peygamber tarafından yıkılmasına ve çıkarlarının bozulmasına karşı çıkmışlardır. Resûl-i Ekrem'in ilk muhatabı olan Mekkeliler arasında bu kesimi, Resûlullah'ın nübüvvetini reddedip onu susturmaya çalışan Kureys'in ileri gelenleri temsil ediyordu. Özellikle Mekke döneminin ilk yıllarında Resûlullah'a karşı